

УДК [930:069(477.83/.86)]"193/194"
DOI: 10.33402/ur.2024-17-106-131

Любомир ХАХУЛА

*кандидат історичних наук, старший дослідник
старший науковий співробітник
відділу «Центр дослідження українсько-польських відносин»
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
доцент кафедри міжнародної інформації
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9954-9962>
e-mail: l.khakhula@gmail.com*

МУЗЕЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ ДО ТА ПІСЛЯ 1939 РОКУ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ*

Зазначено, що українська і польська історичні науки значну увагу приділяють проблемі музейного руху в Східній Галичині наприкінці XIX – у першій половині XX ст. Проаналізовано особливості польської та української історіографії, проблеми діяльності східногалицьких музеїв у час зародження музейництва у XIX ст., міжвоєнний період XX ст., їх трансформацій та втрат у роки Другої світової війни, а також повоєнних переміщень музейних пам'яток.

Показано, що в міжвоєнний період XX ст. з'явилися перші теоретичні та фактографічні узагальнення музейної діяльності авторства Мечислава Третера, Іларіона Свенціцького, Едварда Хвалевіка, Александра Чоловського, Богдана Януша, які звертали увагу на зародження музейного руху у Львові, Коломиї, Тернополі потребу формування нових інституцій (зокрема, вірменського музею), наголошували на важливості музеїв для культурної репрезентації. Зауважено, що у роки Другої світової війни галицькі музеї націоналізовано, а цілісність збірок порушено внаслідок непрофесійних та злочинних радянського і нацистського режимів. Вказано, що припинений об'єктивний історіографічний процес відродився лише після демократизації України та Польщі.

Доведено, що наприкінці XX – на початку XXI ст. національні історіографії зверталися до проблематики стану музеїв та музейних збірок у період Австро-Угорщини та II Речі Посполитої (Єжи Петрус, Алла Крутоус, Віталій Кушнір, Ірина Гаюк, Святослав Терський, Фаїна Петрякова); радянських реорганізаційних заходів щодо музеїв у 1939–1940 рр. (Ірина Горбань, Руслана Маньковаська, Святослав Терський); втрат та переміщень музейних предметів під час німецької окупації та після війни (Роман Дзюбан, Ольга Перелигіна Мацей Матвіюв); формування нових підходів до збереження спільної польсько-української культурної спадщини (Войцек Кононьчук, Пйотр Косєвський).

* Статтю підготовлено у межах стипендіальної дослідницької програми Інституту воєнних втрат ім. Яна Карського (Instytut Strat Wojennych im. Jana Karckiego).

Розкрито високу фактографічну базу музейних студій, проте є брак порівняльної перспективи в регіональному та національному вимірах. Звернено увагу на потребу дослідження міжнаціональної взаємодії музейних середовищ Східної Галичини. Рекомендовано продовження реконструкції втрачених й переміщених цілісних колекцій шляхом створення спільних українсько-польських каталогізованих баз даних. Наголошено на тому, що спільні історіографічні пошуки східногалицької музейної проблематики сприятимуть примноженню культурної пам'яті обох народів.

Ключові слова: Східна Галичина, історіографія, музей, збірка, міжнаціональна комунікація, радянська/російська окупація, реорганізація, переміщення пам'яток.

Сучасне різноманіття форм та способів пам'ятання минулого нерозривно пов'язане із найдавнішою формою зберігання та репрезентації артефактів – музейною діяльністю. Від часу створення першого публічного музею у 1683 р. (Ashmolean Museum в Оксфорді) музеї трансформувалися у стійкі інституції демократичної освіти та суспільної соціалізації. Особливу роль музеї відіграли у ХІХ – на початку ХХ ст., виражаючи «ідеї зміцнення національної держави, формування національної ідентичності, а також концепції громадянина як свідомого учасника суспільно політичного життя» (Ziębińska-Witek, 2014, s. 247). Роль музеїв минулого в інституціоналізації національних пам'ятей актуалізує наукову проблему розвитку музейної активності у Східній Галичині у період від створення першої установи в 1823 р. (Музей Князів Любомирських) до закінчення Другої світової війни. За понад столітній період східногалицькі музеї не лише перетворилися на знакові науково-просвітні осередки, а й відчули на собі увесь деструктивний тиск радянського/російського та німецького тоталітаризмів, понесли непоправні втрати пам'яток та колекцій.

Хоча для нинішньої української та польської історичних наук питання діяльності музеїв Львова, Тернополя, Станиславова, Коломиї, Самбора, Перемишля, Сянока наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ ст. не є «білою плямою», особливої уваги вимагає наукова систематизація та узагальнення історіографічного поля, на якому відображені не лише фактографічні аспекти збагачення соціокультурного простору публічними музеями, а й головні інтерпретації міжнаціональної культурної взаємодії галицьких поляків, українців, вірмен, євреїв. Окрім того, у світлі сучасного грабунку та нищення української культурної спадщини російськими агресорами актуальною залишається наукова оцінка втрат та переміщень колекцій галицьких музеїв у 1939–1945 рр. та повоєнне десятиліття.

Метою статті є всебічний аналіз польської та української історіографії проблеми діяльності східногалицьких музеїв у час зародження музейництва в ХІХ ст., міжвоєнний період ХХ ст., їх трансформацій та втрат у роки Другої світової війни, а також повоєнних переміщень музейних пам'яток. Дослідницька увага зосереджена на таких аспектах: формування музейних колекцій у добу Австро-Угорщини та в міжвоєнній Польщі; вплив радянської та німецької окупацій на музейні втрати і нищення збірок; повоєнні реорганізації музейних установ відповідно до ідеологічних вимог радянської дійсності.

Початки музейної справи у Східній Галичині сягають першої половини ХІХ ст., коли представники польських шляхетських та магнатських родів утворили

у Львові приватні музеї. Засновник Національного Закладу ім. Оссолінських, граф Юзеф Максиміліан Оссолінський (Józef Maksymilian Ossoliński), 25 грудня 1823 р., підписавши умову з князем Генриком Любомирським (Henryk Lubomirski) про передачу до Оссолінеуму родинної колекції монет та медалей, дав зародок діяльності Музею Князів Любомирських (Museum Lubomirscianum). У 1845 р. граф Володимир Дідушицький (Włodzimierz Dzieduszycki) заснував природничо-археологічний музей, названий згодом Музеєм Ординації Дідушицьких. Третя приватна музейна ініціатива вийшла від графа Віктора Баворовського (Wiktor Baworowski), який 1857 р. заснував музей при Бібліотеці Баворовських (Сеньків, с. 243–245). В останній третині XIX ст. згадані приватні ініціативи не лише стали доступними громадськості, але й були доповнені самоврядними чи громадськими музейними закладами (у 1874 р. розпочав діяльність Міський музей художнього промислу; 1889 р. – Музей Ставропігійського інституту у Львові; 1892 р. – Історичний музей міста Львова; 1892 р. – Музей Наукового товариства ім. Шевченка (Музей НТШ)).

Наприкінці XIX – на початку XX ст., із подальшим збільшення кількості новостворених музеїв, з'явилися перші науково-популярні видання, у яких узагальнено організаційну, експозиційну, фондову структуру львівських музейних інституцій. У 1876–1877 рр. польський художник, консерватор Музею Князів Любомирських Едвард Павлович (Edward Pawłowicz) уклав каталог зброї та загальний каталог згаданого музею (Pawłowicz, 1876; Pawłowicz, 1877). У 1895 р. В. Дідушицький опублікував «Путівник по музею ім. Дідушицьких у Львові», де детально описав утворення музею, його структуру, а також тематично охарактеризував тогочасну музейну колекцію (Dzieduszycki, 1895). На межі століть цей музей складався із семи відділів – зоологічного, палеонтологічного, мінералогічного, геологічного, ботанічного, доісторичного, етнографічного. Музейні збірки Дідушицьких досліджували видатні вчені – археолог Кароль Гадачек (Karol Nadaczek), геолог Мар'ян Ломніцький (Marian Łomnicki), етнограф Володимир Шухевич (Nadaczek, 1904; Łomnicki, 1894; Szuchewicz, 1902). Співробітник Музею Князів Любомирських Мечислав Третер (Mieczysław Treter) уклав ілюстрований «Путівник по музею ім. Князів Любомирських у Львові», у якому охарактеризував колекції музею відповідно до їх експозиційного розташування, зокрема Зброярню, Галерею картин, Кабінет польських медалей і монет, Зал Войцеха Коссака та ін. (Treter, 1909). Невдовзі М. Третер став кустошем (хранителем) Музею Князів Любомирських, а згодом авторитетним теоретиком польської музеології (Treter, 1922; Wawrzak, 2019).

Розвиток музеїв у перші десятиліття XX ст. поживив дослідницьку та популяризаторську діяльність практиків і теоретиків музейництва. Поряд із появою низки музейних путівників з'явилися перші узагальнення музейної діяльності у Львівському, Тернопільському, Станіславівському воєводствах. Згаданий М. Третер заклав теоретичні основи польського музейництва міжвоєнного періоду, а також запропонував класифікацію закладів відповідно до місії музейних інституцій – служіння науці та її популяризація (Treter, 1917). На сторінках київського часопису «Muzeum Polskie» він дав визначення музеїв як «наукових інституцій, в яких, за допомогою систематизації планово та професійно зібраних й належно реставрованих предметів (твори природи, оригінали, копії, репродукції, моделі), унаочнюється цілість відносно однієї галузі суспільного знання про природу всесвіту чи

про людину, її цивілізацію та культуру» (Treter, 1918, s. 62–63). Дослідник зробив огляд польських музеїв станом на останній рік Першої світової війни й у перспективі «музейного світу» II Речі Посполитої (de Rosset, 2019, s. 104). Польські музеї М. Третер класифікував на дві великі групи – природничу та історичну, до першої він відніс загальні природничі музеї (наприклад, Музей Ординації Дідушицьких), красназнавчі (Покутський музей у Коломиї, Подільський музей у Тернополі), етнографічні, технічні («технологічні»). Музеї історичної групи М. Третер поділив на загальноісторичні (Музей Князів Любомирських, Історичний музей міста Львова та ін.), суспільно-історичні та історико-мистецькі (Міська галерея Львова, Галерея картин Оссолінеуму) (Treter, 1918).

Директор Національного музею у Львові Іларіон Свенціцький у праці «Про музеї та музейництво» виклав спостереження щодо теоретичних засад становлення української музеології, а також практичні результати 20-літньої музейної діяльності. Вважаючи тогочасні музеї «скарбницею творчості людини у зв'язку із всесвітом», учений класифікував музеї за змістом та загальним значенням на «музеї творів духа людського, отже людського життя, та музеї життя природи» (Свенціцький, 1920, с. 34). Особливу увагу він приділив діяльності територіально-національних музеїв у Львові й Києві, а також практичним аспектам збору, опрацювання та експонування артефактів. Аналізуючи діяльність польських музеїв краю, директор І. Свенціцький зазначив, що «польське музейництво мало приблизно державно-громадську основу для свого розвитку, подібно як російське. Завдяки цьому польське музейництво Галичини мало спромогу завчасу вступити на шлях широкої організаційно-видавничої діяльності та природної спеціалізації, маючи за своїх представників найвизначніших знавців мистецтва і умітностей [умінь – Л. Х.] в Польщі» (Свенціцький, 1920, с. 31). Натомість українське музейництво Галичини характеризували станово-партійні розбіжності: «Хоч як не легко уявити собі партійний та становий музей при загальному змістові його збірок, то все таки в невеличкій частині України – Галичині склалися відносини громадянства до поодиноких галицьких музеїв під знаменем партійно-станових інтересів» (Свенціцький, 1920, с. 26). Додамо, що І. Свенціцький був прихильником українсько-польського культурного діалогу, що засвідчив своєю участю в з'їздах Об'єднання музеїв Польщі.

В описуваний період галицькі музеї належали до різних форм власності – були міськими (гмінними), приватними, державними, громадськими. Закон II Речі Посполитої «Про опіку над публічними музеями», ухвалений 28 березня 1933 р., до публічних музеїв зараховував «усі колекції в галузі мистецтва, культури та природи, за винятком бібліотек, організовані з точки зору наукової, художньої чи пам'ятної цінності» (O opiece nad muzeami publicznemi, 1933). Таким чином, міжвоєнне музейництво Східної Галичини, як і Волині, у своїй структурі репрезентувало національну, релігійно-конфесійну, культурну різноманітність регіону.

У 1920-х роках активну діяльність із систематизації архівних, бібліотечних та музейних колекцій II Речі Посполитої провадив польський книгознавець Едвард Хвалевік (Edward Chwalewik). Результатом його діяльності стала двотомна праця «Польські збірки», у якій на основі численної бібліографії та із застосуванням алфавітно-географічного принципу у якісних та кількісних характеристиках описано більшість приватних, державних, самоврядних та громадських музеїв і

музейних колекцій (Chwalewik, 1926; Chwalewik, 1927). Незважаючи на виявлені згодом інформативні неточності (організація музеїв, кількісний склад колекцій та ін.), робота Е. Хвалевіка стала енциклопедичною не лише для сучасників, але й для пізніших генерацій дослідників. На основі матеріалів, які зібрані Е. Хвалевік та М. Третер, громадська Каса ім. М'яновського Інституту підтримки польської наукової творчості у 1925–1927 рр. здійснила анкетований перепис архівів, бібліотек, музеїв та музейних збірок й оприлюднила його у щорічнику «Nauka Polska». Зібрані матеріали про 184 державні, самоврядні, громадські, духовні, приватні публічні та приватні закриті музеї містили інформацію про назву, адресу, рік заснування, тип власності музею, спрямування, структуру, кількість пам'яток, бюджет, видавничу діяльність та доступність інституції для відвідування (Baranowicz, 1927, s. 98–99). З-поміж згаданої кількості музеїв та музейних збірок Східну Галичину представляли Львів (20 музеїв і збірок, зокрема Національний музей, Музей НТШ), підльвівські Дубляни (музей і колекція), Перемишль (2 музеї), Підгірці (замкова колекція). Натомість відсутньою була інформація про Покутський музей у Коломиї та Подільський музей у Тернополі із зазначенням, що обидві інституції знищили росіяни під час Першої світової війни.

Особливу роль у становленні галицького музейництва та його популяризації відіграв історик, архівіст Александер Чоловський (Aleksander Czołowski). Розпочавши у 1891 р. впорядковувати Міський архів Львова, А. Чоловський проявив візіонерство в справі постання таких міських інституцій, як Історичний музей міста Львова (1893), Національна картинна галерея (1907), Національний музей імені Короля Яна III (1908), Етнографічний музей (1932), а у П Речі Посполитій очолив Дирекцію архіву, бібліотеки і музеїв гміни Львова. Будучи фахівцем із середньовічної та нової історії, А. Чоловський значну дослідницьку увагу приділяв літопису та наповненню музейних інституцій міста. Результатом його досліджень став двомовний (польською і французькою мовами) каталог «Музеї Гміни міста Львова», підготовлений спільно зі своїм заступником Каролем Бадецьким (Karol Badecki) та кустошами міських музеїв Рудольфом Менкіцьким (Rudolf Mękicki), Марцелі Гарасімовичем (Marceli Harasimowicz), Станіславом Заревічем (Stanisław Zarewicz), Генриком Цесльою (Henryk Cieśla). Виданий накладом 1 000 примірників каталог містив інформацію про історичні витоки львівського музейництва, характеристику 4 міських музеїв та колекції Болеслава Ожеховича (Bolesław Orzechowicz), описи найвизначніших музейних предметів та 100 репродукцій-ілюстрацій історичних артефактів (Czołowski et al., 1929). На сторінках часопису «Pamiętnik Muzealny» А. Чоловський опублікував виголошений на XIII З'їзді Об'єднання музеїв Польщі реферат під назвою «Львівські музейні зібрання», у якому простежив генезу галицького музейництва та охарактеризував існуючі та новостворені міські музеї (Czołowski, 1938). Його узагальнення стало певним реєстром львівського музейництва і фіксацією його status quo до націоналізації та реорганізації музеїв радянською владою у 1939 р.

Після інкорпорації західноукраїнських земель до СРСР настали значні зміни в окупаційній системі управління музейними установами регіону. Тоталітарна влада спрямувала свої зусилля на ідеологізацію музеїв із метою пропаганди радянського ладу (Рудницька, 246). Зокрема, у Львові частину музеїв ліквідували (наприклад, Музей Князів Любомирських, Музей Дідушицьких), інші – реорганізували та

тематично укрупнили. Таким чином, у 1940 р. створено: Державний обласний історичний музей, Державний обласний етнографічний музей, Державну обласну картинну галерею, Державний обласний музей мистецького промислу у Львові, Державний обласний меморіально-літературний музей ім. І. Франка у Львові. Колекції ліквідованого Музею Князів Любомирських розподілили між Державним обласним історичним музеєм, Державною обласною картинною галереєю, Музеєм художньої промисловості, Львівською філією Бібліотеки Академії наук УРСР. Новоутворені музеї очолили українці: директором Державної обласної картинної галереї став директор довоєнного Національного музею у Львові, музейник Іларіон Свенціцький, а директором Державного обласного історичного музею – колишній директор Музею НТШ, археолог Ярослав Пастернак (Винар, 1976, с. 115).

Після нападу Німеччини на СРСР у червні 1941 р. нова окупаційна адміністрація дозволила польським фахівцям повернутися до управління міськими культурними установами. Зокрема, Бібліотеку Оссолінеум очолив історик мистецтва, професор Мечислав Гембарович (Mieczysław Gębarowicz), який одночасно виконував, поручену куратором Оссолінеуму, князем Анджеєм Любомирським (Andrzej Lubomirski), функцію «підпільного директора». Директором історичного музею став професор Владислав Подляха (Władysław Podlacha), Музей художнього промислу очолив Францішек Ксаверій Півоцький (Franciszek Ksawery Piwocki)*. Коли ж Картинну галерею очолював українець Іван Іванець, то її відділами завідували вже поляки – доктори Єжи Гютлер (Jerzy Güttler) та Збігнев Горнунг (Zbigniew Hornung). Водночас «німці трактували музеї як склади, з яких безкарно забирали пам'ятні предмети (зброю, килими, гобелени, годинники, картини) для умеблювання приватних помешкань та урядових приміщень» (Matwijów, 1996a, s. 35). Свавільне розграбовування музейних колекцій спричинило величезні втрати пам'яток.

Наукові опрацювання проблеми галицького музейництва у роки воєнного лихоліття були практично неможливими. Після війни з'явилися нечисленні публікації про форми ідеологічного впливу на музейну сферу. У виданому в 1958 р. за редакцією Мілени Рудницької збірнику «Західня Україна під большевиками» охарактеризовано зміни музейної політики у радянському Львові – із 22 довоєнних музеїв та збірок (з них 6 – українських) більшовики утворили 5 установ, застосували «речевий принцип» та «нехтуючи вповні їх генезою, традицією та національним характером» (Рудницька, 1958, с. 248). Львівські музеї отримали статус республіканських, частину з них підпорядкували Народному комісаріатові освіти УРСР, інші – Управлінню мистецтв при Раді народних комісарів СРСР. Колишні повітові галицькі музеї отримали статус обласних й підпорядкування Обласному відділові народної освіти. З іншого боку, радянські функціонери провину у знищенні та пограбуванні музейних фондів перекладали на німців та їхніх спільників:

* Німецька окупаційна влада 1 лютого 1942 р. розділила Історичний музей на дві установи – Музей стародавньої і давньої історії у Львові (пл. Ринок, 4) та Історичний музей у Львові (пл. Ринок, 6). Директором першого музею у 1942–1944 рр. був Ярослав Пастернак, натомість Історичний музей під час окупації очолювали Рудольф Менкіцький (до серпня 1942 р.), Олександр Тарнович (до грудня 1942 р.) та Владислав Подляха (до вересня 1944 р.) (див.: Перелигіна, 2006, с. 156–157).

«З Історичного музею німці та їхні націоналістичні підлабузники-запроданці викрали незвичайної цінності експонати: бронзу, золото, срібло, килими, історичну зброю, великі археологічні колекції, зокрема – колекції з розкопок історичного міста Галич» (Відновлення музеїв у Львові, 1945).

Коли радянська влада ідеологічно перебудовувала західноукраїнські музеї (наприклад, у Львівському історичному музеї створено відділи капіталістичного суспільства, соціалістичного суспільства, Музей Ярослава Галана), припинилися будь-які наукові пошуки традицій довоєнного національного музейництва, а також його міжкультурного різноманіття (Гембарович, Гургула, Івасюта, 1959). У сусідній Польській Народній Республіці з'явилися публікації про особливості музейної справи в роки II Речі Посполитої (Gebarowicz, 1967; Mansfeld, 1980).

Нова історіографічна сторінка вивчення галицьких музеїв відкрилася після демократизації соціокультурних просторів України та Польщі. Саме у першій половині 1990-х років побачили світ монографії та фахові наукові статті, присвячені історії музеїв, їх багатим колекціям, втратам у роки Другої світової війни. Їх особливістю був багатий нововіднайдений джерельний матеріал із українських та польських архівів, а також національні перспективи в інтерпретації приналежності переміщених під час війни та після неї музейних колекцій. Найбільше уваги вчені приділяли феномену львівського музейного колориту. Панораму львівського музейництва у період 1823–1939 рр. накреслив краківський мистецтвознавець Єжи Петрус (Jerzy Petrus), який не лише детально розглянув обставини утворення та колекційну наповненість польських, українських, вірменського та єврейського історичних та мистецьких музеїв Львова, але й запропонував авторську періодизацію розвитку львівського музейництва до 1939 р. (Petrus, 1996). Згідно з нею, музейна активність львівського соціуму від утворення першого історичного музею у 1823 р. пройшла три етапи. Перший етап тривав до прийняття галицької автономії у 1867 р. й характеризувався музейною діяльністю, спрямованою на протидію «германізаційним зазіханням австрійської влади». У другому періоді, що охопив час автономії та міжвоєнне двадцятиліття, польські музеї виконували завдання із «захисту польської власності у ідейному та матеріальному вимірах, та утвердження права на малу батьківщину для проживаючих на цих територіях поляків». Третій період розпочався із початком Другої світової війни і «завершив історію польського, та в певній мірі українського музейництва», а також кинув виклик на драматичну боротьбу за порятунок національної спадщини (Petrus, 1996, s. 431).

В Україні пошуки першоджерел зародження і розвитку музейної справи у Львові провадила Алла Крутоус, яка, будучи науковою співробітницею Львівського історичного музею, охарактеризувала основні віхи формування колекцій музею до та після 1939 р. (Крутоус, 1996; Крутоус, 2000). Наприкінці 1990-х років дослідниця встановила, що у Львові у міжвоєнний період, окрім 8 архівів, 60 бібліотек, 70 приватних колекцій, діяло 25 музеїв, колекціонерська й експозиційна діяльність яких охоплювала усі сфери діяльності людини, а також неорганічний світ, флору та фауну: «Львівські музеї, різноманітні за своїм змістом, різнились за національним і релігійним спрямуванням, за формами власності та юридичним статусом. У Львові діяли державні та міські музеї, релігійні, приватні, добродійні, корпоративні (тобто різних товариств і організацій)» (Крутоус, 1998, с. 7). Знаковим

є й те, що А. Крутоус вписала львівський музейний процес у загальноукраїнський контекст – постання музейних осередків у Вінниці, Києві, Миколаєві, Харкові.

На початку ХХІ ст. історію музейництва як складову урбаністичної культури узагальнили автори тритомної «Історії Львова» (2006–2007) та Енциклопедії Львова. У комплексній «Історії Львова», яка охоплювала час від початків писемної історії міста до ХХІ ст., виникнення музеїв пов'язували із загальноєвропейськими процесами: «Вплив ідей Просвітництва у Галичині сприяв поширенню колекціонування. В аристократичних колах вважалося престижним колекціонувати старовинний посуд, предмети побуту, картини, зброю. Також спалах патріотичних настроїв спонукав еліту до формування культурно-освітніх інституцій та передачі під їх опіку приватних колекцій» (Терський, 2007а, с. 462). Фактографічно багатий опис колекцій музейних закладів у період від кінця ХІХ до середини ХХ ст., а також характеристика залежності музеїв як культурних інституцій від політичного середовища (австрійського, польського, радянського, німецького) уможливили авторам єдиної в незалежній Україні академічної історії Львова розкрити складний соціокультурний ландшафт східноєвропейського міста (Терський, 2007б; Терський 2007с). На жаль, не відображеною на сторінках праці залишилася виставкова діяльність музеїв, а також міжкультурна взаємодія окремих інституцій культури. Дещо інформативнішими були гасла Енциклопедії Львова, присвячені як подієвій, так і експозиційно-виставковій історії львівських музеїв (Горбань, 2012б; Горбань, 2012д; Смірнов, 2012). Особливістю енциклопедичних текстів була також постановка сучасної інституційної перспективи у дослідженні минулого львівського музейництва, позаяк усі новітні музеї (Львівський історичний музей, Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України, Львівська національна галерея мистецтв та ін.) постали у результаті найрізноманітніших організаційних змін, зумовлених політичними й ідеологічними трансформаціями ХХ ст. (Горбань, 2012с; Чайковський, 2012; Чернобай, 2012).

Формування археологічних колекцій у львівських музеях наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ ст. розглянув Святослав Терський. Взявши за основу сучасні фондові колекції Львівського історичного музею, вчений простежив їхню музейну історію та зосередився на археологічно-експозиційній характеристиці Музею Князів Любомирських, Природничого музею ім. Дідушицьких, Музею Ставропігійського інституту, Музею Наукового товариства ім. Шевченка, Національного музею митрополита Андрея (Терський, 2020, с. 9–46). На думку С. Терського, «зростання політичного значення археології у 1930-х рр. та значне накопичення археологічних знахідок унаслідок розкопок, які проводилися у міжвоєнний період, ставило на порядок дня створення у Львові спеціалізованого Державного музею археології» (Терський, 2020, с. 43). Невдовзі такий музей постав під назвою Міський музей старожитностей (праісторії) Червенської землі, а його натхненником та керівником був польський археолог та державний діяч (у 1934–1935 рр. – прем'єр-міністр Польщі) Леон Козловський (Leon Kozłowski) (Козловський, Ситник, 2010). Свою локацію у Палаці Бесядецьких на площі Галицькій Музей праісторії Червенської землі розділяв із іншою новоутвореною міською інституцією культури – Етнологічним музеєм. Основою останнього стала подарована колекція етнолога Александра Прусевича (Alrksander Prusiewicz), призначеного директором установи (Biedrzycka,

2022). Із причини вибуху Другої світової війни обидва музеї не змогли розпочати повноцінну діяльність.

З-поміж українських музеїв Львова значний історіографічний доробок присвячено Музею Наукового товариства ім. Шевченка (Гонтар, 1992; Сапеляк, 1996; Бойко, Коваль, 1996; Сілецька, 2001; Петрик, 2017). Історія Музею НТШ від часу створення у 1892 р. до 1940 р. стала об'єктом уваги львівського історика Віталія Кушніра, який у низці статей (Кушнір, 2012; Кушнір, 2013), а також у монографії розкрив передумови створення, організаційну структуру, особливості фінансування та джерела наповнення фондів української національної музейної інституції (Кушнір, 2021). Відрадно, що дослідник зумів синтезувати діяльність музею не лише у двох основних напрямках – археологічному та етнографічному, але й розкрив багатогранність науково-популяризаційної роботи музейної адміністрації та співробітників у таких галузях, як нумізMATика, церковне мистецтво, тогочасне українське мистецтво, військова справа. На межі 1920-х – 1930-х років НТШ організаційно вдосконалило свою музейну активність і утворило три музейні інституції – Природничий музей НТШ, Культурно-історичний музей НТШ та Музей історично-воєнних пам'яток НТШ (Кушнір, 2021, с. 90–94). Водночас автор не вийшов поза межі українського музейного середовища Галичини та не розглянув місце музеїв НТШ у міжнародному східногалицькому музейному середовищі, яке включало як українські, так і польські, єврейські, вірменські музеї та колекції. До традицій і спадщини Військово-історичного музею НТШ (створений 1937 р.) зверталися й інші українські вчені з метою встановлення тяглості військової музейної справи в Україні (Литвин, Хахула, Шкорубська, 2022).

Як українські, так і польські історики, культурологи, музеєзнавці у своїх наукових розвідках про вірменську культуру Галичини, наприклад Ірина Гаюк, звертали увагу на ініціативу постанови на початку 1930-х років Вірменського архидієцезіального музею у Львові, який започаткувала виставка вірменських пам'яток 1932 р., спрямована на збереження культурних надбань галицьких вірмен (Глембоцька, 1996; Гаюк, 2007; Гаюк, 2012; Гаюк, 2017; Горбань, 2012а; Petrus, 1999; Smirnow, 2010). У міжвоєнний період промотором популяризації вірменської культури музейними засобами був видатний археолог, історик, мистецтвознавець Богдан Януш (Bohdan Janusz). Активно займаючись науковою та організаторською роботою як працівник Музею НТШ, консерватор археологічних пам'яток Східної Галичини, директор Покутського музею у Станиславові Б. Януш визрів із глибоким переконанням про необхідність створення Вірменського музею у Львові, ініціював створення Архидієцезіальної спілки вірмен, видавництва науково-популярного журналу «*Posłaniec św. Grzegorza*» та лобював свої ідеї у фаховому середовищі польських музеологів (Дашкевич, 2006; Zięba, 2015; Bulyk, 2018).

Подібні прагнення репрезентувати культуру музейними засобами мала й єврейська громада Львова, яка у 1934 р. відкрила Музей єврейської релігійної гміни. Передумови створення музею, а також явище єврейського індивідуального колекціонування у Галичині розкрили Фаїна Петрякова і Галина Глембоцька (Петрякова, 1997; Петрякова, 1999; Петрякова, 2001; Глембоцька, 2003). Після ліквідації музею у 1940 р. єврейські пам'ятки були розподілені між новоутвореними інституціями. Львівську юдаїку та її комеморативний потенціал вивчали Роман Чмелик (Czmelyk,

2006) та Ірина Горбань (Horbań, 2006). Польська дослідниця Лідія Воцюр (Lidia Wociór) здійснила ретроспективний огляд інституційного становлення єврейського музейництва у польських (Музей художнього промислу), українських (Музей НТШ) та єврейських (колекції Максиміліана Гольдштейна (Maksymilian Goldstein) та Марка Рейхенштейна (Marek Reichenstein)) культурних середовищах (Wociór, 2012). Авторка також охарактеризувала головні місця зберігання львівської юдаїки після радянської націоналізації збірок у 1940 р. – Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України, Львівський історичний музей, Львівський музей історії релігії, Львівська національна галерея мистецтв, Науковий центр юдаїки та єврейського мистецтва ім. Фаїни Петрякової.

У контексті існування музейного руху в Східній Галичині поза Львовом, зокрема згаданих Покутського та Подільського музеїв, існує нечисельна україномовна та польськомовна наукова література. Хоча більшість польських публікацій міжвоєнного періоду згадували про Покутський музей у Коломиї та Подільський музей у Тернополі як про знищені російськими окупантами в роки Першої світової війни, обидві інституції відродилися у середині 1930-х років. Щоправда, Покутський музей був ревіталізований уже у Станіславові старанням Богдана Януша та Юзефа Грабовського (Józef Grabowski) (Ciwkacz, 2006; Nawrytyszyn, 2022). У Тернополі польський осередок Товариства народної школи з ініціативи географа Станіслава Сроковського (Stanisław Srokowski) відновив діяльність Подільського музею із історичним, етнографічним, природничим, художньо-промисловим відділами (Гаврилюк, 2013). Розпочаті наприкінці XIX ст. вивчення й популяризація Гуцульщини отримали своє інституційне продовження і в міжвоєнний період – у формі Музею «Гуцульщина» ім. Йосафата Кобринського у Коломиї (1926) та Гуцульського музею в Жаб'є (1934). Новітні студії діяльності згаданих музеїв свідчать про пожвавлення українського музейного руху на Гуцульщині та помітну роль польської військової еліти в організації локального музейництва у східних воєводствах II Речі Посполитої (Клапчук, 2009; Quirini-Popławski, 2008).

Таким чином, львівське музейне середовище стало одним із репрезентантів багатокультурного простору Галичини (Руда, 2017, с. 367–374; Горбачевський, 2018; Olechowski, 2017). На зміст музейних ініціатив Львова впливали не лише форми власності, але й національна та релігійна приналежність інституцій. Саме музеї національних спільнот відображали ріст самосвідомості, патріотизму і прагнення до самопрезентації культурної спадщини (Horbań, 2013).

Із вибухом Другої світової війни галицький полікультурний музейний простір був практично знищений шляхом brutальної реорганізації музеїв, здійсненої радянським режимом наприкінці 1939 р. Ірина Горбань проаналізувала дві концепції організаційного перерозподілу пам'яток. Автором першої був директор Музею художнього промислу Ф. Півозцький, який пропонував утворити 12 музеїв – Історичний музей, Музей українського мистецтва, Музей західноєвропейського мистецтва, Музей польського мистецтва, Музей єврейського мистецтва, Вірменський музей, Музей художнього промислу, Музей меценатів (Любомирських і Павліковських), Руський Ставропігійний музей, Етнографічний музей, Музей праісторії, Музей Рацлавіцької панорами. Натомість утворена при Тимчасовому управлінні у Львівській області Комісія з охорони пам'яток культури під головуванням київського

письменника Петра Панча запропонувала розділити львівські музеї на дві групи – мистецькі (пропоновано підпорядкувати Управлінню в справах мистецтва) та наукові (мали б відійти під юрисдикцію Народного комісаріату освіти УРСР). Члени комісії розглядали можливість утворення у місті 10 установ – Етнографічного музею, Археологічного музею, Природничого музею, Музею художнього промислу, Галереї сучасного мистецтва ХІХ–ХХ ст., Галереї давнього мистецтва до ХVІІІ ст., Музею міста Львова, Музею історії Західної України, Єврейського та Вірменського музеїв (Hogban, 2010, s. 23–25). Представники радянських органів не зважали на погляди й бачення досвідчених музейних фахівців, а своїми непрофесійними діями нищили й грабувала багаті львівські колекції.

Київська дослідниця Руслана Маньковська зосередилася на «деформаційних» процесах у західноукраїнському музейництві, спричинених сталінським ідеологічним тиском на спільноту та знищенням унікальних зразків національних спадщин: «Деформація соціальної значимості музею як суспільного інституту перешкоджала його розвитку, що стало передумовою розгортання репресій, переслідувань музейників, встановлення тотального політичного контролю над музеями» (Маньковська, 2017, с. 239; Маньковська, 2016). У результаті націоналізації галицьких музеїв та колекцій, подрібнення та розпорошення збірок кількісних змін зазнала інституційна структура установ: «Якщо у 1938 р. на західноукраїнських етнічних землях діяв 71 музейний заклад, то в офіційних апеляціях радянської влади за 1940 р. фігурують уже 125 музеїв» (Маньковська, 2017, с. 243; Шеломенцев-Терський, 2013). Показовим прикладом такого подрібнення/знищення став Національний музей у Львові, який ліквідовано та зведено до статусу відділу Львівської картинної галереї. Якщо під час Другої світової війни музейні колекції вдалося зберегти завдяки опіці І. Свенціцького, то в 1952 р. директора звинувачено у «засміченні фондів музейної бібліотеки націоналістичною літературою», а найцінніші музейні предмети вилучено до спецфонду, розкрадено й по варварськи спалено (Маньковська, 2011, с. 210–212).

В українській науковій літературі проблема втрат музейних пам'яток була актуалізована одразу після проголошення незалежності. Так, у 1991 р. український археограф Геннадій Боряк та американська архівістка Патриція Кеннеді Грімстед (Patricia Kennedy Grimsted) підготували розвідку про переміщення українських культурних цінностей, зокрема музейних, у роки Другої світової війни. На основі архівних матеріалів, зібраних в Україні, Росії, Польщі, Німеччині, США, дослідники акцентували увагу на суспільній проблемі втрат культурних цінностей та на перспективах реституційних процесів. На думку вчених, «детальна й адекватна картина нацистських і радянських операцій по вивезенню цінностей допоможе, серед інших трагедій, яких зазнала Україна під час війни, встановити масштаби трагедії національної культури» (Боряк, Грімстед Кеннеді, 1992, с. 39).

У перші десятиліття ХХІ ст. фаховий аналіз втрат і переміщень львівських культурних цінностей у роки Другої світової війни здійснив історик Роман Дзюбан (Дзюбан, 2006; Дзюбан, 2012). Багаторічні наукові пошуки дослідник узагальнив у монографії, у якій комплексно розглянув воєнні переміщення історичних й мистецьких артефактів Музеїв гміни міста Львова (Історичний музей міста Львова, Національний музей ім. Короля Яна ІІІ, Колекція Болеслава Ожеховича, Національна

галерея міста Львова, Міський промисловий музей, Збірка графа Константина Бруницького, Етнографічний музей, Музей Праісторії Червенської землі), Музею Князів Любомирських, Природничого музею, Музею НТШ, Національного музею ім. Андрея Шептицького, Вірменського та Єврейського музеїв (Дзюбан, 2020).

У своїх археографічних пошуках долі львівських культурних цінностей (окрім музейних, також архівних та бібліотечних) Р. Дзюбан зосередився на трьох часово-політичних просторах – міжвоєнній Польщі (стан колекцій на кінець 1930-х років), УРСР у 1939–1941 рр. та після 1945 р., німецькій окупації 1941–1944 рр. Розширення фокусу уваги на історію та передвоєнний стан львівських музейних інституцій стало добрим відправним пунктом у простеженні подальшої долі культурних цінностей у десятиліття після 1939 р. – час ідеологічно-політичних та соціокультурних трансформацій, нормативних й суспільних змін, які без сумніву вплинули на долю музейних колекцій. Автор зазначив, що найбільш знакові «переміщення львівських культурних скарбів відбувалися у воєнний та повоєнний період».

Другу світову війну у згаданому контексті Р. Дзюбан розділив на перший радянський період, німецький період, другий радянський період (Дзюбан, 2020, с. 6). Вчений зазначив, що саме хаотичні нефахові реорганізації львівських музеїв у 1939–1941 рр. призвели до найбільших втрат колекцій, водночас воєнні дії завдали найменшої шкоди музейним артефактам. Слід погодитися із тезою автора: «Безконечні переміщення колекцій без необхідних супровідних документів та в неналежних умовах неминуче призводили до знищення чи розкрадання. Деякі колекції у цей час втратили повністю чи частково свої каталоги. Знищення (часткове чи повне) каталогів великої кількості приватних і громадських ... музейних колекцій робить практично неможливою повну реконструкцію цих збірок і визначення їхніх втрат» (Дзюбан, 2020, с. 107). Окрім того, наукові пошуки Р. Дзюбана мають перспективи розвитку, особливо у контексті джерельного матеріалу іноземних архівних установ, зокрема німецьких.

Науково-пізнавальний потенціал українських, польських, частково російських архівів із проблеми культурних втрат відображено в двотомному збірнику документів про процеси реорганізації закладів культури у 1939–1953 рр., вивезення пам'яток, ставлення громадськості до таких заходів, підготовленому дослідниками Львівської національної бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України (Дашкевич, Романюк, Сварник, 2010; Дашкевич, Сварник, 2019). Майже 500 офіційних документів (протоколи засідань, акти передачі, доповідні записки, листи), спогадів сучасників та газетних публікацій розкривають картину долі культурних цінностей у роки війни, допомагають дослідникам зрозуміти організаційну структуру та кадрове забезпечення львівських інституцій культури, «відображають процеси централізації, концентрації та перерозподілу майна і фондів поміж різними інституціями, містами і, навіть, країнами» (Дашкевич, Романюк, Сварник, 2010, с. III). Документи також сприяють розкриттю механізмів переміщення довоєнних музейних зірок до новостворених установ.

Втрати значної частини фондів колекцій Львівського історичного музею під час німецької окупації висвітлила Ольга Перелигіна. Проаналізувавши збережені у музейному архіві списки вивезених пам'яток, а також листування між музейною адміністрацією та німецькими чиновниками, дослідниця зробила висновок, що

«масовий вивіз експонатів музею відбувався у період з кінця березня до першої третини липня 1944 р.» (Перелигіна, 2001, с. 187). Музейні предмети (зброя, картини, цехові пам'ятки тощо) не були вилучені, а вивозилися під приводом їх «збереження». Розроблений та реалізований план евакуації, наміри його ініціаторів та наслідки О. Перелигіна оцінила так: «Вивезення музейних цінностей здійснювалося спільно німецькими урядовими чинниками та польським керівництвом музеїв. Перші сприяли евакуації, розраховуючи контролювати львівські збірки на території Польщі і принагідно привласнити їх, що цілком логічно випливало з “культурної” політики нацизму. Другі – передбачаючи це, прагнули самостійної опіки над евакуйованими збірками, щоб запобігти розкраданню музейних цінностей» (Перелигіна, 2001, с. 190–191). Воєнні втрати Львівського історичного музею були також втратами довоєнних збірок, адже у 1940 р. до фондів музею потрапили археологічні пам'ятки з Музею НТШ, цехові предмети та атрибути самоврядування з Історичного музею міста Львова, зброя з Національного музею ім. Короля Яна III, Збірки Болеслава Ожєховича, Музею Князів Любомирських (Перелигіна, 2006, с. 161).

Воєнна доля львівських музеїв стала також об'єктом польського дослідника Мацея Матвіюва (Maciej Matwijów), який зосередив свою увагу на історії Національного закладу ім. Оссолінських у 1939–1946 рр., зокрема втратах його музейних колекцій, їх частковій евакуації та перипетіям «боротьби за львівські культурні цінності» у перші повоєнні роки. Характеризуючи евакуацію польських збірок зі Львова у роки війни, вчений відстоював право співробітників львівських музеїв реалізувати евакуацію збірок перед лицем воєнної загрози та радянського недбалого ставлення до польських культурних цінностей (Matwijów, 1995–1996). У монографії «Боротьба за львівські культурні цінності у 1945–1948 роках» автор охарактеризував львівські музейні колекції напередодні та в роки війни, польську суспільну рецепцію та дипломатичні старання щодо вивезення збірок до Польщі, переміщення пам'яток у 1945–1946 рр. (Matwijów, 1996, s. 11–158). Своє дослідження М. Матвіюв доповнив 63 документами з польських архівів (Архів актів нових, архів Національного закладу Оссолінських, архіви Польської академії наук, Міністерства закордонних справ) та пресовими матеріалами, які розкривали особливості переміщення пам'яток у повоєнні роки – звернення до органів влади у справі ревіндикації, приватне листування, статті з періодики, звіти та безпосередньо акти передачі культурних цінностей до Польщі. Дослідник також відтворив тяглість львівського музейництва від його початків до ХХІ ст., показавши не лише втрати чи переміщення музейних колекцій, але й організаційно-структурні трансформації львівських інституцій культури у II Речі Посполитій, під час німецької окупації, в УРСР та незалежній Україні (Matwijów, 2006).

Вивчення культурної спадщини та матеріальних музейних артефактів в останні роки є в центрі уваги не лише академічних дослідників, а й фахівців-аналітиків, які як узагальнюють історичні та суспільно-політичні чинники зміни культурних ландшафтів в Україні і Польщі, так і формують суспільно-політичні запити на вирішення українсько-польських суперечок. Зокрема, співробітники польського Осередку східних студій Войцех Кононьчук (Wojciech Konończuk) та Пйотр Косєвські (Piotr Kosiewski) підготували науково вивірений рапорт про польські добра культури в Україні та Білорусі, у якому звернули увагу на стан культурної

спадщини, й ставлення українців і білорусів до неї (Konończuk, Kosiewski, 2020). Автори впровадили до тексту поняття «спільної спадщини», чим прагнули переглянути усталені стереотипні погляди про польські, тобто «чужі» пам'ятки та запобігти пасивному ставленню до їх долі.

Музейні колекції аналітики розглянули як складову ширшої культурної спадщини, до якої належать бібліотеки, військові цвинтарі, сакральні пам'ятки, палацові комплекси та ін. Твердження про те, що «сьогодні без львівських колекцій не можливим є дослідження і презентація більшості ключових явищ в польському мистецтві від XVII до першої декади XIXст.» (Konończuk, Kosiewski, 2020, s. 111), свідчить про неабияку увагу польських еліт до проблеми культурних артефактів в українських музеях. В останні десятиліття співпраця польських і українських музеїв реалізується у таких напрямках: позичення (часто одностороннє поляками) пам'яток на тимчасові/тематичні вистави, реставрація творів (наприклад, «Битва під Віднем», «Битва під Парканами»), створення нових музеїв (Музей Юліуша Словацького в Кременці, Музей Юзефа Конрада-Коженевського в Бердичеві). Важливими також залишаються спільні інвентаризаційні заходи (виставки, каталоги, науково-популярні публікації), покликані відтворити історичну форму польських, українських, єврейських, вірменських музейних інституцій до 1939 р. (Konończuk, Kosiewski, 2020, s. 134).

Проаналізована історіографічна спадщина засвідчила існування столітньої традиції наукових пошуків діяльності східногалицьких музеїв у період до 1939 р. та у воєнні лихоліття. Перші кількісні та якісні наукові узагальнення інституцій культури з'явилися у міжвоєнний період XX ст. й містили як теоретичні узагальнення музейної діяльності (М. Третер, І. Свенціцький), так і фактографічні дані про формування галицької музейної традиції (Е. Хвалевік; А. Чоловський, Б. Януш). Організаційна та ідеологічна зміна культурної діяльності в роки радянської та німецької окупації призупинила об'єктивний історіографічний процес на декілька десятиліть. Після демократичних перетворень в Україні та Польщі національні історіографії обох країн активно заангажувалися у вивчення музейного життя Східної Галичини у першій половині XX ст.

Тематичні зацікавлення українських вчених охоплювали проблематику стану музеїв та музейних збірок наприкінці XIX – у першій третині XX ст. (А. Крутоус, В. Кушнір, І. Гаюк, С. Терський, Ф. Петрякова); радянських реорганізаційних заходів щодо музеїв у 1939–1940 рр. (І. Горбань, Р. Маньковаська, С. Терський); втрат та переміщень музейних предметів у роки Другої світової війни та після неї (Р. Дзюбан, О. Перелигіна). Для польських дослідників важливим залишалось відтворення музейного простору Східної Галичини у період Австро-Угорщини та II Речі Посполитої (Є. Петрус), простеження воєнної долі польських музейних збірок та колекцій (М. Матвіюв), формування нових підходів до збереження спільної польсько-української культурної спадщини (В. Кононьчук, П. Косєвський).

Історіографічний аналіз підтвердив добру фактографічну базу студій, проте брак ширших порівняльних узагальнень із іншими регіонами України та Польщі. Також недостатньо уваги польські й українські дослідники приділяють проблемам міжнаціональної інтеракції музейних середовищ Східної Галичини. Враховуючи, що, поряд із втратами пам'яток, головним наслідком радянських реорганізацій

стало порушення цілісності музейних колекцій, вважаю, що необхідно продовжити реконструкцію втрачених й переміщених пам'яток шляхом створення спільних українсько-польських каталогізованих баз даних на основі довоєнних музейних інституцій. Поглибленого аналізу вимагає й доля музейних пам'яток, які були вивезені під час Першої і Другої світових воєн поза Україну та Польщу. Тому спільні історіографічні пошуки зазначених проблем лише сприятимуть примноженню культурної пам'яті обох народів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Бойко, В., Коваль Л. (1996). Становлення та основні віхи музею історично-воєнних пам'яток. *Наукові записки Львівського історичного музею*, 5–1, 33–41.
- Винар, Л. (1976). Біографічні і бібліографічні матеріали Ярослава Пастернака. В Я. Пастернак, *Ранні слов'яни в історичних, археологічних та лінгвістичних дослідженнях*. Нью Йорк; Торонто; Париж; Мюнхен, 113–125.
- Відновлення музеїв у Львові. (1945, 19 серпня). *Вільна Україна*, 39, 4.
- Гаврилук, О. (2013). Музей у Тернополі: історія заснування та розвитку. *Збірник праць Тернопільського осередку НТШ* (Т. 8: Музеї Тернопільщини), 129–135.
- Гаюк, І. (2007). Колекція Вірменського музею у фондах ЛМІР. *Вісник Львівського музею історії релігії*, 1, 28–32.
- Гаюк, І. (2012). *Ілюстрована енциклопедія вірменської культури в Україні*, 1–2. Львів: Афіша.
- Гаюк, І. (2017). Історичний контекст та особливості формування Музею Вірменської культури у Львові. *Культура і сучасність*, 1, 14–20.
- Гембарович, М., Гургула, І., Івасюта, М. (1959). З історії українського державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР. *Матеріали з етнографії та мистецтвознавства*, 4, 3–12.
- Глембоцька, Г. (1996). Про долю Вірменського музею. *Галицька брама*, 21–22, 22.
- Глембоцька, Г. (2003). *Юдаїка. З історії приватного та музейного колекціонування у Львові. Образи зниклого світу. Євреї Східної Галичини (середина XIX – перша третина XX ст.)*. Каталог виставки. Львів.
- Гонтар, Т. (1992). Етнографічні колекції музею НТШ. *Записки товариства імені Шевченка* (Т. 223: Праці Секції етнографії та фольклористики). Львів, 417–427.
- Горбань, І. (2012a). Вірменський музей у Львові. В М. Przeniosło (red.), *Znani i nieznanі międzywojennego Lwowa. Studia i materiały*, 3. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 127–135.
- Горбань, І. (2012b). Музеї. В А. Козицький (ред.), *Енциклопедія Львова* (Т. 4: Л–М). Львів: Літопис, 756–769.
- Горбань, І. (2012c). Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України. В А. Козицький (ред.), *Енциклопедія Львова* (Т. 4: Л–М). Львів: Літопис, 773–787.
- Горбань, І. (2012d). Музей єврейської релігійної громади. В А. Козицький (ред.), *Енциклопедія Львова* (Т. 4: Л–М). Львів: Літопис, 787–789.

Горбачевський, Т. (2018). Музейно-архівні установи міжвоєнного Львова в культурно-комунікативних процесах польської громади міста. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Гуманітарні науки*, 15, 181–188.

Грімстед Кеннеді, П., Боряк, Г. (1992). *Доля українських культурних цінностей під час Другої світової війни: винищення архівів, бібліотек, музеїв*. Львів: Фенікс.

Дашкевич, Я. (2006). Богдан Януш як вірменознавець. В *Дашкевич, Я. Постаті: нариси про діячів історії, політики, культури*. Львів, 402–403.

Дашкевич, Я., Романюк, М., Сварник, Г. (наук. ред.). (2010). Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника: переміщення і втрати фондів. Збірник документів і матеріалів (Т. 1: 1939–1945). Львів.

Дашкевич, Я., Сварник, Г. (наук. ред.). (2019). Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника: переміщення і втрати фондів. Збірник документів і матеріалів (Т. 2: 1946 – березень 1953). Львів.

Дзюбан, Р. (2006). Переміщення і втрати мистецьких пам'яток з львівських музеїв під час Другої світової війни. *Записки Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаника*, 14, 309–324.

Дзюбан, Р. (2012). Розпорошені скарби: доля збірок Музею Князів Любомирських у складі Львівської філії Бібліотеки Академії Наук УРСР (1939–1941). *Записки Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаника*, 4(20), 455–469.

Дзюбан, Р. (2020). *Культурні цінності установ Львова у 1939–1953-х рр.: переміщення і втрати*. Львів.

Клапчук, В. (2009). *Гуцульщина та гуцули: економіка і народні промисли (друга половина XIX – перша третина XX ст.)*. Львів; Івано-Франківськ.

Козловський, С. К., Ситник, О. (ред.). (2010). *Професор Леон Козловський*. Львів; Варшава.

Крутоус, А. (1996). З минулого Львівського історичного музею. *Наукові записки Львівського історичного музею*, 5–I, 3–19.

Крутоус, А. (1998). До питання формування окремих музейних збірок України та м. Львова у XIX – першій третині XX ст. *Наукові записки Львівського історичного музею*, 7, 3–13.

Крутоус, А. (2000). Сторінки з минулого (1939–1990) Львівського історичного музею. *Наукові записки Львівського історичного музею*, 9, 3–23.

Кушнір, В. (2012). Музей наукового товариства ім. Шевченка у Львові: від заснування до створення першої експозиції. *Народознавчі зошити*, 5, 824–832.

Кушнір, В. (2013). Джерела фінансування та видатки Музею наукового товариства ім. Шевченка у 1920-х – 1930-х рр. *Народознавчі зошити*, 5–6, 586–590.

Кушнір, В. (2021). *Музей Наукового товариства ім. Шевченка*. Львів.

Литвин, М., Хахула, Л., Шкорубська, В. (2022). Мережа та особливості організаційної структури військових музеїв України на сучасному етапі. *Військово-науковий вісник*, 38, 77–102.

Маньковська, Р. (2011). Знищення музейних збірок в УРСР у післявоєнний період (друга половина 1940-х – 1950-х рр.). *Історія України. Маловідомі імена, події, факти*, 37, 198–214.

Маньковська, Р. (2016). *Музеї України у суспільно-історичних викликах XX – початку XXI століть*. Львів: Простір-М.

Маньковська, Р. (2017). Деформаційні процеси в музейництві: західноукраїнські області в радянський період. *Краєзнавство*, 3–4, 239–255.

Перелигіна, О. (2001). Втрати фондів колекцій Львівського історичного музею у період німецько-фашистської окупації. *Наукові записки Львівського історичного музею*, 10, 177–193.

Перелигіна, О. (2006). Утрати фондів колекцій Львівського історичного музею у період німецько-фашистської окупації. Частина 2. *Наукові записки Львівського історичного музею*, 11, 156–167.

Петрик, Н. (2017). Процес становлення Музею історично-воєнних пам'яток Наукового товариства імені Шевченка та формування його колекцій (перша половина ХХ століття). *Молодий вчений*, 6, 70–74.

Петрякова, Ф. (1997). Єврейське музейництво східної Галичини ХХ століття. *Галицька брама*, 10–11, 34–35.

Петрякова, Ф. (1999). Юдаїка в колекції Львівського історичного музею. *Наукові записки Львівського історичного музею*, 8, 107–127.

Петрякова, Ф. (2001). Еврейское музейное дело, индивидуальное коллекционирование на украинской этнической территории. Конец XIX – начало ХХІ ст.: обратный отсчет к будущему. В Ф. Турченко, Г. Баканурский (ред.), *Пятое запорожские еврейские чтения*. Запорожье, 271–283.

Руда, О. (2017). *Мультикультурний простір Галичини*. В М. Р. Литвин (авт.-упоряд.), *Проект «Україна». Галичина та Волинь у складі міжвоєнної Польщі*. Харків: Фоліо, 363–408.

Рудницька, М. (ред.). (1958). *Західня Україна під большевиками: ІХ. 1939 – VI. 1941: збірник*. Нью Йорк: Наукове товариство ім. Шевченка в Америці.

Сапеляк, О. (1996). Про музейну справу НТШ. *Народознавчі зошити*, 4, 225–229.

Свенціцький, І. (1920). *Про музеї і музейництво. Нариси і замітки*. Львів: З друкарні «Діла».

Сеньків, М. (2007). Фундатори і меценати львівських музеїв кінця ХІХ – початку ХХ століть. *Скарбниця української культури: зб. наук. праць*, 8, 242–256.

Сілецька, О. (2001). З історії експозиції Музею Наукового товариства імені Шевченка (1895–1939). *Народознавчі зошити*, 3, 148–151.

Смірнов, Ю. (2012). Музей вірменської архієпархії. В А. Козицький (ред.), *Енциклопедія Львова* (Т. 4: Л–М). Львів: Літопис, 770–771.

Терський, С. (2007а). Музейництво. В Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій (редкол.), *Історія Львова: у 3 т., 2*. Львів: Центр Європи, 462–469.

Терський, С. (2007б). Музеї. В Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій (редкол.), *Історія Львова: у 3 т., 3*. Львів: Центр Європи, 111–117.

Терський, С. (2007с). Доля музеїв та колекцій. В Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій (редкол.), *Історія Львова: у 3 т., 3*. Львів: Центр Європи, 179–181.

Терський, С. (2020). Формування колекцій археологічних пам'яток львівськими музеями (кінець ХІХ – 1940 р.). В Е. Зарубій, О. Крашанович, О. Куценяк, О. Перелигіна, С. Терський. *Археологія у Львівському історичному музеї*. Львів; Дрогобич: Коло, 9–46.

Чайковський, Б. (2012). Львівський історичний музей. В А. Козицький (ред.), *Енциклопедія Львова* (Т. 4: Л–М). Львів: Літопис, 349–357.

Чорнобай, Ю. (2012). Музей природознавства. В А. Козицький (ред.), *Енциклопедія Львова* (Т. 4: Л–М). Львів: Літопис, 796–799.

Шеломенцев-Терський, С. (2013). Реформування музеїв Галичини на початку Другої світової війни. *Військово-науковий вісник*, 19, 144–155.

Baranowicz, E. (1927). Muzea i zbiory o charakterze muzealnym w Polsce. *Nauka Polska*, 7, 98–161.

Biedrzycka, A. (2022). «Dziennik z wydarzeń II wojny światowej 1939–1941» Aleksandra Prusiewicza. *Dzieje Najnowsze*, 54/4, 209–247. <http://dx.doi.org/10.12775/DN.2022.4.10>

Bulyk, N. (2018). The Life and Work of Bohdan Janusz (1887–1930) in the Context of the Intellectual Environment of the Galicia Region. In D. H. Werra, M. Woźny (ed.), *Between History and Archaeology Papers in honour of Jacek Lech*, Oxford, 403–418.

Chwalewik, E. (1926). *Zbiory polskie. Archiwa, biblioteki, gabinety, galerie, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie w porządku alfabetycznym według miejscowości ułożone, 1*. Warszawa; Kraków: Wydawnictwo J. Mortkowicza.

Chwalewik, E. (1927). *Zbiory polskie. Archiwa, biblioteki, gabinety, galerie, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie w porządku alfabetycznym według miejscowości ułożone, 2*. Warszawa; Kraków: Wydawnictwo J. Mortkowicza.

Ciwkacz, O. (2006). Z dziejów Biblioteki miejskiej im. W. N. Smągłowskiego w Stanisławowie (1872–1939). *Acta Universitatis Lodziensis*, 13, 21–34.

Czmelyk, R. (2006). Rola muzeów w odrodzeniu zniszczonego świata Żydów we Lwowie. W J. Zętar, E. Żurek, S. J. Żurek (red.), *Żydzi w Lublinie – Żydzi we Lwowie. Miejsca–Pamięć–Współczesność*, Lublin, 110–111.

Czołowski, A. (1938). Lwowskie zbiory muzealne. *Pamiętnik Muzealny*, 7, 17–24.

Czołowski, A., Badecki, K., Mękicki, R., Harasimowicz, M., Zarewicz, S., Cieśla, H. (1929). *Muzea Gminy miasta Lwowa*. Lwów: Nakładem Gminy miasta Lwowa.

de Rosset T. (2019). Mieczysław Treter, muzea współczesne. *Muzealnictwo*, 60, 103–107. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.2802>

Dzieduszycki, W. (1895). *Przewodnik po Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie*. Lwów: Nakładem Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie.

Gębarowicz, M. (1967). Zbiory muzealne w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich. W B. Olszewicz (red.), *Ossolineum. Księga pamiątkowa w 150-lecie Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich*. Wrocław, 117–141.

Hadaczek, K. (1904). *Złote skarby Michałkowskie*. Kraków.

Hawryłyszyn, P. (2022). *Józef Grabowski – polski historyk sztuki i muzealnik*. <https://www.ckpide.eu/pl/aktualnosci/wydarzenia/5058-jozef-grabowski-polski-historyk-sztuki-i-muzealnik>

Horbań, I. (2006). *Ośrodki przechowujące dziedzictwo kulturowe narodu żydowskiego we Lwowie – historia i stan obecny*. W J. Zętar, E. Żurek, S. J. Żurek (red.), *Żydzi w Lublinie – Żydzi we Lwowie. Miejsca–Pamięć–Współczesność*. Lublin, 53–54.

Horban, I. (2010). Życie muzealne we Lwowie. Rok 1939. W W. Walczak, K. Łopatecki (red.), *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej, 2*. Białystok, 19–29.

Horban, I. (2013). Wielokulturowe środowisko muzealne Lwowa w okresie dwudziestolecia międzywojennego. W W. Walczak, K. Łopatecki (red.), *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, 6. Białystok, 373–390.

Konończuk, W., Kosiewski, P. (2020). *Zagrożone dziedzictwo. Polskie dobra kultury na Ukrainie i Białorusi*. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.

Łomnicki, M. (1894). *Pleistocène owady z Boryslawia*. Lwów.

Mansfeld, B. (1980). Sprawy muzealne u progu II Rzeczypospolitej. *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Zabytkoznawstwo i konserwatorstwo*, 9(112), 147–172.

Matwijów, M. (1995–1996). Ewakuacja zbiorów polskich ze Lwowa w 1944 r. *Rocznik Lwowski*, 4, 31–46.

Matwijów, M. (1996). *Walka o lwowskie dobra kultury w latach 1945–1948*. Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum.

Matwijów, M. (2006). Muzea lwowskie wczoraj i dziś. *Niepodległość i Pamięć*, 13/3(24), 175–196.

Olechowski, P. (2017). *Stosunki polsko-ukraińskie we Lwowie w świetle wspomnień (1918–1939)*. Przemyśl.

Pawłowicz, E. (1876). *Katalog Broni w Muzeum im. Lubomirskich*. Lwów.

Pawłowicz, E. (1877). *Katalog Muzeum imienia Lubomirskich*. Lwów.

Petrus, J. T. (1996). Muzea lwowskie 1823–1939. W J. K. Ostrowski (red.), *Sztuka Kresów Wschodnich* (T. 2: Materiały sesji naukowej Kraków, maj 1995). Kraków, 425–434.

Petrus, J. T. (1999). Archidiecezjalny Muzeum Ormiański we Lwowie. W A. Małkiewicz (red. nauk.), *Ormianie polscy. Odrębność i asymilacja*. Kraków: Muzeum Narodowe, 27–32.

Quirini-Popławski, L. (2008). Muzeum Huculskie w Żabiem. Historia powstania, funkcjonowanie, współczesne próby reaktywacji idei. *Plaj*, 36, 111–131.

Smirnow, J. (2010, 30 marca – 15 kwietnia). Muzeum Ormiańskie we Lwowie, *Kurier Galicyjski*, 20–21.

Szuchewicz W. (1902). *Huculszczyzna*, 1–2. Kraków.

Treter, M. (1909). *Przewodnik po muzeum imienia Księżąt Lubomirskich we Lwowie*. Lwów: Zakład Ossolińskich.

Treter, M. (1917). Muzea współczesne. Studium muzeologiczne. Początki, rodzaje, istota i organizacja muzeów. Publiczne zbiory muzealne w Polsce i przyszły ich rozwój. *Muzeum polskie*, 1, 5–32.

Treter, M. (1918). Muzea współczesne. Studium muzeologiczne. Początki, rodzaje, istota i organizacja muzeów. Publiczne zbiory muzealne w Polsce i przyszły ich rozwój. *Muzeum polskie*, 4, 1–70.

Treter, M. (1922). Organizacja zbiorów państwowych Rzeczypospolitej Polskiej. *Wiadomości Archeologiczne*, 7, 3–33.

O opiece nad muzeami publicznymi: Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. *Dziennik Ustaw*, 32, 279.

Wawrzak, M. (2019). Mieczysław Treter (1883–1943) – prekursor muzeologii polskiej. *Muzealnictwo*, 60, 273–284. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.5008>

Wociór, L. (2012). Kolekcja judaików we Lwowie od końca XIX do początku XXI wieku. *Muzealnictwo*, 53, 114–117.

Zięba, A. (2015). Bohdan Janusz albo Astwadzadur Howhanian: żywot lwowskiego miłośnika historii Ormian polskich, Lehaayer. *Czasopismo poświęcone dziejom Ormian polskich*, 3, 133–176.

Ziębińska-Witek, A. (2014). *Muzeum*. W M. Saryusz-Wolska, R. Traba (red.), *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 246–251.

REFERENCES

Boiko, V., & Koval, L. (1996). Stanovlennia ta osnovni vikhy muzeiu istorychno-voiennykh pamiatok. *Naukovi zapysky Lvivskoho istorychnoho muzeiu*, 5–1, 33–41 (in Ukrainian).

Vynar, L. (1976). *Biohrafichni i bibliohrafichni materialy Yaroslava Pasternaka*. In *Ya. Pasternak, Ranni sloviany v istorychnykh, arkheolohichnykh ta linhvistychnykh doslidzhenniakh*. New-York; Toronto; Paryzh; Miunkhen, 113–125 (in Ukrainian).

Vidnovlennia muzeiv u Lvovi. (1945, Serpen 19). *Vilna Ukraina*, 39, 4 (in Ukrainian).

Havryliuk, O. (2013). Muzei u Ternopoli: istoriia zasnovannia ta rozvytku. *Zbirnyk prats Ternopilskoho oseredku NTSh* (T. 8: Muzei Ternopilshchyny), 129–135 (in Ukrainian).

Haiuk, I. (2007). Kolektsiia Virmenskoho muzeiu u fondakh LMIR. *Visnyk Lvivskoho muzeiu istorii religii*, 1, 28–32 (in Ukrainian).

Haiuk, I. (2012). *Iliustrovana entsyklopediia virmenskoi kultury v Ukraini*, 1–2. Lviv: Afisha (in Ukrainian).

Haiuk, I. (2017). Istorychnyi kontekst ta osoblyvosti formuvannia Muzeiu Virmenskoi kultury u Lvovi. *Kultura i suchasnist*, 1, 14–20 (in Ukrainian).

Hembarovych, M., Hurhula, I., & Ivasiuta, M. (1959). Z istorii ukrainskoho derzhavnogo muzeiu etnohrafii ta khudozhnogo promyslu AN URSR. *Materialy z etnohrafii ta mystetstvoznavstva*, 4, 3–12 (in Ukrainian).

Hlembotska, H. (1996). Pro doliu Virmenskoho muzeiu. *Halytska brama*, 21–22, 22 (in Ukrainian).

Hlembotska, H. (2003). *Yudaika. Z istorii pryvatnoho ta muzeinoho kolektsionuvannia u Lvovi. Obrazy znykloho svitu. Yevrei Skhidnoi Halychyny (seredyna XIX–persha tretyna XX st.)*. Kataloh vystavky. Lviv (in Ukrainian).

Hontar, T. (1992). Etnohrafichni kolektsii muzeiu NTSh. *Zapysky tovarystva imeni Shevchenka* (T. 223: Pratsi Sektsii etnohrafii ta folklorystyky). Lviv, 417–427 (in Ukrainian).

Horban, I. (2012a). Virmenskyi muzei u Lvovi. In M. Przeniosło (Ed.), *Znani i nieznanie międzywojennego Lwowa. Studia i materiały*, 3. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 127–135 (in Ukrainian).

Horban, I. (2012b). Muzei. In A. Kozytskyi (Ed.), *Entsyklopediia Lvova* (T. 4: L–M). Lviv: Litopys, 756–769 (in Ukrainian).

Horban, I. (2012c). Muzei etnohrafii ta khudozhnogo promyslu Instytutu narodoznavstva NAN Ukrainy. In A. Kozytskyi (Ed.), *Entsyklopediia Lvova* (T. 4: L–M). Lviv: Litopys, 773–787 (in Ukrainian).

Horban, I. (2012d). Muzei yevreiskoi relihiinoi hromady. In A. Kozytskyi (Ed.), *Entsyklopediia Lvova* (T. 4: L–M). Lviv: Litopys, 787–789 (in Ukrainian).

Horbachevskiy, T. (2018). Muzeino-arkhivni ustanovy mizhvoiennoho Lvova v kulturno-komunikatyvnykh protsesakh polskoi hromady mista. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Humanitarni nauky*, 15, 181–188 (in Ukrainian).

Hrimsted Kennedy, P., Boriak, H. (1992). *Dolia ukrainskykh kulturnykh tsinnosti pid chas Druhoi svitovoi viiny: vynyshchennia arkhiviv, bibliotek, muzeiv*. Lviv: Feniks (in Ukrainian).

Dashkevych, Ya. (2006). Bohdan Yanush yak virmenoznavets. In *Dashkevych, Ya. Postati: narysy pro diiachiv istorii, polityky, kultury*. Lviv, 402–403 (in Ukrainian).

Dashkevych, Ya., Romaniuk, M., & Svarnyk, H. (Ed.). (2010). *Lvivska natsionalna naukova biblioteka imeni V. Stefanyka: peremishchennia i vtraty fondiv. Zbirnyk dokumentiv i materialiv* (T. 1: 1939–1945). Lviv (in Ukrainian).

Dashkevych, Ya., & Svarnyk, H. (Ed.). (2019). *Lvivska natsionalna naukova biblioteka imeni V. Stefanyka: peremishchennia i vtraty fondiv. Zbirnyk dokumentiv i materialiv* (T. 2: 1946 – berezen 1953). Lviv (in Ukrainian).

Dziuban, R. (2006). Peremishchennia i vtraty mystetskykh pamiatok z lvivskykh muzeiv pid chas Druhoi svitovoi viiny. *Zapysky Lvivskoi naukovoï biblioteky imeni V. Stefanyka*, 14, 309–324 (in Ukrainian).

Dziuban, R. (2012). Rozporosheni skarby: dolia zbirok Muzeiu Kniaziv Liubomyrskykh u skladi Lvivskoi filii Biblioteky Akademii Nauk URSR (1939–1941). *Zapysky Lvivskoi naukovoï biblioteky imeni V. Stefanyka*, 4(20), 455–469 (in Ukrainian).

Dziuban, R. (2020). *Kulturni tsinnosti ustanov Lvova u 1939–1953-kyh rr.: peremishchennia i vtraty*. Lviv (in Ukrainian).

Klapchuk, V. (2009). *Hutsulshchyna ta hutsuly: ekonomika i narodni promysly (druha polovyna XIX – persha tretyna XX st.)*. Lviv; Ivano-Frankivsk (in Ukrainian).

Kozlovskiy, S. K., & Sytnyk, O. (Ed.). (2010). *Profesor Leon Kozlovskiy*. Lviv; Warszawa (in Ukrainian).

Krutous, A. (1996). Z mynuloho Lvivskoho istorychnoho muzeiu. *Naukovi zapysky Lvivskoho istorychnoho muzeiu*, 5–I, 3–19 (in Ukrainian).

Krutous, A. (1998). Do pytannia formuvannia okremykh muzeinykh zbirok Ukrainy ta m. Lvova u XIX – pershii tretyni XX st. *Naukovi zapysky Lvivskoho istorychnoho muzeiu*, 7, 3–13 (in Ukrainian).

Krutous, A. (2000). Storinky z mynuloho (1939–1990) Lvivskoho istorychnoho muzeiu. *Naukovi zapysky Lvivskoho istorychnoho muzeiu*, 9, 3–23 (in Ukrainian).

Kushnir, V. (2012). Muzei naukovoï tovarystva im. Shevchenka u Lvovi: vid zasnovannia do stvorennia pershoi ekspozytzii. *Narodoznavchi zoshyty*, 5, 824–832 (in Ukrainian).

Kushnir, V. (2013). Dzherela finansuvannia ta vydatky Muzeiu naukovoï tovarystva im. Shevchenka u 1920-kyh – 1930-kyh rr. *Narodoznavchi zoshyty*, 5–6, 586–590 (in Ukrainian).

Kushnir, V. (2021). *Muzei Naukovoï tovarystva im. Shevchenka*. Lviv (in Ukrainian).

Lytvyn, M., Khakhula, L., & Shkorubska, V. (2022). Merezha ta osoblyvosti orhanizatsiinoi struktury viiskovykh muzeiv Ukrainy na suchasnomu etapi. *Viiskovo-naukovyi visnyk*, 38, 77–102 (in Ukrainian).

Mankovska, R. (2011). Znyshchennia muzeinykh zbirok v URSR u pisliavoiennyi period (druha polovyna 1940-kh – 1950-kh rr.). *Istoriia Ukrainy. Malovidomi imena, podii, fakty*, 37, 198–214 (in Ukrainian).

Mankovska, R. (2016). *Muzei Ukrainy u suspilno-istorychnykh vykykakh XX – pochatku XXI stolit.* Lviv: Prostir-M (in Ukrainian).

Mankovska, R. (2017). Deformatsiini protsesy v muzeinytstvi: zakhidnoukrainski oblasti vadianskyi period. *Kraieznavstvo*, 3–4, 239–255 (in Ukrainian).

Perelyhina, O. (2001). Vtraty fondovykh kolektsii Lvivskoho istorychnoho muzeiu u period nimetsko-fashystskoi okupatsii. *Naukovi zapysky Lvivskoho istorychnoho muzeiu*, 10, 177–193 (in Ukrainian).

Perelyhina, O. (2006). Utraty fondovykh kolektsii Lvivskoho istorychnoho muzeiu u period nimetsko-fashystskoi okupatsii. Chastyna 2. *Naukovi zapysky Lvivskoho istorychnoho muzeiu*, 11, 156–167 (in Ukrainian).

Petryk, N. (2017). Protsey stanovlennia Muzeiu istorychno-voiennykh pamiatok Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka ta formuvannia yoho kolektsii (persha polovyna XX stolittia). *Molodyi vchenyi*, 6, 70–74 (in Ukrainian).

Petriakova, F. (1997). Yevreiske muzeinytstvo skhidnoi Halychyny XX stolittia. *Halytska brama*, 10–11, 34–35 (in Ukrainian).

Petriakova, F. (1999). Yudaika v kolektsii Lvivskoho istorychnoho muzeiu. *Naukovi zapysky Lvivskoho istorychnoho muzeiu*, 8, 107–127 (in Ukrainian).

Petryakova, F. (2001). *Yevreiskoe muzeinoe delo, individualnoe kollektionirovanie na ukrainskoi etnicheskoi territorii. Konets XIX – nachalo XXI st.: obratnii otschet k budushchemu.* In F. Turchenko, & G. Bakanurskii (Ed.), *Pyatie zaporozhskie yevreiskie chteniya.* Zaporozhe: Zaporozhskii gosudarstvennii universitet, 271–283 (in Russian).

Ruda, O. (2017). Multykulturnyi prostir Halychyny. In M. R. Lytvyn (Avt.-Coms.), *Proekt «Ukraina». Halychyna ta Volyn u skladi mizhvoiennoi Polshchi.* Kharkiv: Folio, 363–408 (in Ukrainian).

Rudnytska, M. (Ed.). (1958). *Zakhidnia Ukraina pid bolshevykamy: IX. 1939 – VI. 1941: zbirnyk.* New-York: Naukove tovarystvo im. Shevchenka v Amerytsi (in Ukrainian).

Sapeliak, O. (1996). Pro muzeinu spravu NTSh. *Narodoznavchi zoshyty*, 4, 225–229 (in Ukrainian).

Sventsitskyi, I. (1920). *Pro muzei i muzeinytstvo. Narysy i zamitky.* Lviv: Z drukarni «Dila» (in Ukrainian).

Senkiv, M. (2007). Fundatory i metsenaty lvivskykh muzeiv kintsia XIX – pochatku XX stolit. *Skarbnytsia ukrainskoi kultury: zbirnyk naukovykh prats*, 8, 242–256 (in Ukrainian).

Siletska, O. (2001). Z istorii ekspozytsii Muzeiu Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka (1895–1939). *Narodoznavchi zoshyty*, 3, 148–151 (in Ukrainian).

Smirnov, Yu. (2012). Muzei vormenskoï arkhieparkhii. In A. Kozyskyi (Ed.), *Entsyklopediia Lvova* (T. 4: L–M). Lviv: Litopys, 770–771 (in Ukrainian).

- Terskyi, S. (2007a). Muzeinytstvo. In Ya. Isaievych, M. Lytvyn, & F. Steblii (Eds.), *Istoriia Lvova*: u 3 t., 2. Lviv: Tsentr Yevropy, 462–469 (in Ukrainian).
- Terskyi, S. (2007b). Muzei. In Ya. Isaievych, M. Lytvyn, & F. Steblii (Eds.), *Istoriia Lvova*: u 3 t., 3. Lviv: Tsentr Yevropy, 111–117 (in Ukrainian).
- Terskyi, S. (2007c). Dolia muzeiv ta kolektsii. In Ya. Isaievych, M. Lytvyn, & F. Steblii (Eds.), *Istoriia Lvova*: u 3 t., 3. Lviv: Tsentr Yevropy, 179–181 (in Ukrainian).
- Terskyi, S. (2020). Formuvannia kolektsii arkhеолоhichnykh pamiatok lvivskymy muzeiamy (kinets XIX – 1940 r.). In E. Zarubii, O. Krashanovych, O. Kutseniak, O. Perelyhina, & S. Terskyi. *Arkheolohiia u Lvivskomu istorychnomu muzei*. Lviv; Drohobych: Kolo, 9–46 (in Ukrainian).
- Chaikovskiy, B. (2012). Lvivskiy istorychniy muzei. In A. Kozytskyi (Ed.), *Entsyklopediia Lvova* (T. 4: L–M). Lviv: Litopys, 349–357 (in Ukrainian).
- Chornobai, Yu. (2012). Muzei pryrodoznavstva. In A. Kozytskyi (Ed.), *Entsyklopediia Lvova* (T. 4: L–M). Lviv: Litopys, 796–799 (in Ukrainian).
- Shelomentsev-Terskyi, S. (2013). Reformuvannia muzeiv Halychyny na pochatku Druhoi svitovoi viiny. *Viiskovo-naukovy visnyk*, 19, 144–155 (in Ukrainian).
- Baranowicz, E. (1927). Muzea i zbory o charakterze muzealnym w Polsce. *Nauka Polska*, 7, 98–161 (in Polish).
- Biedrzycka, A. (2022). «Dziennik z wydarzeń II wojny światowej 1939–1941» Aleksandra Prusiewicza. *Dzieje Najnowsze*, 54/4, 209–247. <http://dx.doi.org/10.12775/DN.2022.4.10> (in Polish).
- Bulyk, N. (2018). The Life and Work of Bohdan Janusz (1887–1930) in the Context of the Intellectual Environment of the Galicia Region. In D. H. Werra, M. Woźny (Ed.), *Between History and Archaeology Papers in honour of Jacek Lech*, Oxford, 403–418 (in English).
- Chwalewik, E. (1926). *Zbory polskie. Archiwa, biblioteki, gabinety, galerie, muzea i inne zbory pamiatok przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie w porządku alfabetycznym według miejscowości ułożone, 1*. Warszawa; Kraków: Wydawnictwo J. Mortkowicza (in Polish).
- Chwalewik, E. (1927). *Zbory polskie. Archiwa, biblioteki, gabinety, galerie, muzea i inne zbory pamiatok przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie w porządku alfabetycznym według miejscowości ułożone, 2*. Warszawa; Kraków: Wydawnictwo J. Mortkowicza (in Polish).
- Ciwkacz, O. (2006). Z dziejów Biblioteki miejskiej im. W. N. Smagłowskiego w Stanisławowie (1872–1939). *Acta Universitatis Lodzianensis*, 13, 21–34 (in Polish).
- Czmelyk, R. (2006). Rola muzeów w odrodzeniu zniszczonego świata Żydów we Lwowie. W J. Zętar, E. Żurek, S. J. Żurek (Red.), *Żydzi w Lublinie – Żydzi we Lwowie. Miejsca–Pamięć–Współczesność*, Lublin, 110–111 (in Polish).
- Czołowski, A. (1938). Lwowskie zbory muzealne. *Pamiętnik Muzealny*, 7, 17–24 (in Polish).
- Czołowski, A., Badecki, K., Mękicki, R., Harasimowicz, M., Zarewicz, S., Cieśla, H. (1929). *Muzea Gminy miasta Lwowa*. Lwów: Nakładem Gminy miasta Lwowa (in Polish).
- de Rosset T. (2019). Mieczysław Treter, muzea współczesne. *Muzealnictwo*, 60, 103–107. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.2802> (in Polish).

- Dzieduszycki, W. (1895). *Przewodnik po Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie*. Lwów: Nakładem Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie (in Polish).
- Gębarowicz, M. (1967). Zbiory muzealne w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich. W B. Olszewicz (Red.), *Ossolineum. Księga pamiątkowa w 150-lecie Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich*. Wrocław, 117–141 (in Polish).
- Hadaczek, K. (1904). *Złote skarby Michalkowskie*. Kraków (in Polish).
- Hawryłyszyn, P. (2022). *Józef Grabowski – polski historyk sztuki i muzealnik*. <https://www.ckpide.eu/pl/aktualnosci/wydarzenia/5058-jozef-grabowski-polski-historyk-sztuki-i-muzealnik> (in Polish).
- Horbań, I. (2006). *Ośrodki przechowujące dziedzictwo kulturowe narodu żydowskiego we Lwowie – historia i stan obecny*. W J. Zętar, E. Żurek, S. J. Żurek (red.), *Żydzi w Lublinie – Żydzi we Lwowie. Miejsca–Pamięć–Współczesność*. Lublin, 53–54 (in Polish).
- Horban, I. (2010). *Życie muzealne we Lwowie. Rok 1939*. In W. Walczak, K. Łopatecki (Red.), *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, 2. Białystok, 19–29 (in Polish).
- Horban, I. (2013). *Wielokulturowe środowisko muzealne Lwowa w okresie dwudziestolecia międzywojennego*. In W. Walczak, K. Łopatecki (Red.), *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, 6. Białystok, 373–390 (in Polish).
- Konończuk, W., Kosiewski, P. (2020). *Zagrożone dziedzictwo. Polskie dobra kultury na Ukrainie i Białorusi*. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich (in Polish).
- Łomnicki, M. (1894). *Pleistocenne owady z Borysławia*. Lwów (in Polish).
- Mansfeld, B. (1980). *Sprawy muzealne u progu II Rzeczypospolitej*. *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Zabytkoznawstwo i konserwatorstwo*, 9(112), 147–172 (in Polish).
- Matwijów, M. (1995–1996). *Ewakuacja zbiorów polskich ze Lwowa w 1944 r.* *Rocznik Lwowski*, 4, 31–46 (in Polish).
- Matwijów, M. (1996). *Walka o lwowskie dobra kultury w latach 1945–1948*. Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum (in Polish).
- Matwijów, M. (2006). *Muzea lwowskie wczoraj i dziś*. *Niepodległość i Pamięć*, 13/3(24), 175–196 (in Polish).
- Olechowski, P. (2017). *Stosunki polsko-ukraińskie we Lwowie w świetle wspomnień (1918–1939)*. Przemyśl (in Polish).
- Pawłowicz, E. (1876). *Katalog Broni w Muzeum im. Lubomirskich*. Lwów (in Polish).
- Pawłowicz, E. (1877). *Katalog Muzeum imienia Lubomirskich*. Lwów (in Polish).
- Petrus, J. T. (1996). *Muzea lwowskie 1823–1939*. In J. K. Ostrowski (red.), *Sztuka Kresów Wschodnich* (T. 2: Materiały sesji naukowej Kraków, maj 1995). Kraków, 425–434 (in Polish).
- Petrus, J. T. (1999). *Archidiecezjalny Muzeum Ormiański we Lwowie*. In A. Małkiewicz (red. nauk.), *Ormianie polscy. Odrębność i asymilacja*. Kraków: Muzeum Narodowe, 27–32 (in Polish).
- Quirini-Popławski, L. (2008). *Muzeum Huculskie w Żabiem. Historia powstania, funkcjonowanie, współczesne próby reaktywacji idei*. *Plaj*, 36, 111–131 (in Polish).

- Smirnow, J. (2010, 30 marca – 15 kwietnia). Muzeum Ormiańskie we Lwowie, *Kurier Galicyjski*, 20–21 (in Polish).
- Szuchewicz, W. (1902). *Huculszczyzna*, 1–2. Kraków (in Polish).
- Treter, M. (1909). *Przewodnik po muzeum imienia Księżąt Lubomirskich we Lwowie*. Lwów: Zakład Ossolińskich (in Polish).
- Treter, M. (1917). Muzea współczesne. Studium muzeologiczne. Początki, rodzaje, istota i organizacja muzeów. Publiczne zbiory muzealne w Polsce i przyszły ich rozwój. *Muzeum polskie*, 1, 5–32 (in Polish).
- Treter, M. (1918). Muzea współczesne. Studium muzeologiczne. Początki, rodzaje, istota i organizacja muzeów. Publiczne zbiory muzealne w Polsce i przyszły ich rozwój. *Muzeum polskie*, 4, 1–70 (in Polish).
- Treter, M. (1922), Organizacja zbiorów państwowych Rzeczypospolitej Polskiej. *Wiadomości Archeologiczne*, 7, 3–33 (in Polish).
- O opiece nad muzeami publicznymi: Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. *Dziennik Ustaw*, 32, 279 (in Polish).
- Wawrzak, M. (2019). Mieczysław Treter (1883–1943) – prekursor muzeologii polskiej. *Muzealnictwo*, 60, 273–284. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.5008> (in Polish).
- Wociór, L. (2012). Kolekcja judaików we Lwowie od końca XIX do początku XXI wieku. *Muzealnictwo*, 53, 114–117 (in Polish).
- Zięba, A. (2015). Bohdan Janusz albo Astwadzadur Howhanian: żywot lwowskiego miłośnika historii Ormian polskich, Lehahayer. *Czasopismo poświęcone dziejom Ormian polskich*, 3, 133–176 (in Polish).
- Ziębińska-Witek, A. (2014). *Muzeum*. In M. Saryusz-Wolska, R. Traba (Red.), *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 246–251 (in Polish).

Liubomyr KHAKHULA

PhD (History), Senior Researcher Fellow

Senior Researcher Fellow of the

Department «Center for Ukrainian-Polish Relations Research»

Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine

Associate Professor of the Department of International Information

Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9954-9962>

e-mail: l.khakhula@gmail.com

MUSEUMS OF EASTERN GALICIA BEFORE AND AFTER 1939: HISTORIOGRAPHY OF THE ISSUE

It is noted that Ukrainian and Polish historical sciences pay significant attention to the issue of the museum movement in Eastern Galicia at the end of the 19th – the first half of the 20th century. The peculiarities of Polish and Ukrainian historiography regarding the activities of Eastern Galician museums during the emergence of museology in the 19th century, the interwar period of the 20th century, their transformations, and losses during World War II, as well as post-war displacements of museum monuments, are analyzed.

It is shown that during the interwar period of the 20th century the first theoretical and factographic generalizations of museum activities, authored by M. Treter, I. Svetsitskiy, E. Chwalewik, A. Czołowski, B. Janusz, emerged. These authors drew attention to the emergence of the museum movement in Lviv, Kolomyia, Ternopil, underscored the need for the formation of new institutions (in particular the Armenian museum), and emphasized the importance of museums for cultural representation. It is noted that during World War II, Galician museums were nationalized, and the integrity of collections was disrupted due to the unprofessional and criminal actions of the Soviet and Nazi regimes. It is claimed that the objective historiographic process resumed only after the democratization of Ukraine and Poland.

It has been proven that the end of the 20th – the beginning of the 21st century national historiographies examined the issues of: the situation of museums and museum collections during of Austro-Hungary and the Second Polish Republic (J. Petrus, A. Krutous, V. Kushnir, I. Hayuk, S. Terskyi, F. Petriakova); Soviet reorganization measures for museums in 1939–1940 (I. Horban, R. Mankovska, S. Terskyi); losses and displacements of museum objects during the German occupation and after the war (R. Dziuban, O. Perelyhina, M. Matwijów); the formation of new approaches to preserving the shared Polish-Ukrainian cultural heritage (W. Konończuk, P. Kosiewski).

The historiographical study reveals a high factographic base of museum studies but lacks of a comparative perspective in regional and national dimensions. Attention is drawn to the need for research on the interethnic interaction of museum environments in Eastern Galicia. It is recommended to continue the reconstruction of lost and displaced collections through the creation of joint Ukrainian-Polish cataloged databases. It is emphasized that joint historiographical searches of Eastern Galician museum issues will contribute to the multiplication of the cultural memory of both nations.

Keywords: Eastern Galicia, historiography, museum, collection, interethnic communication, Soviet/Russian occupation, reorganization, displacement of monuments.